

UMUMİ MAĞAZALAR

Asistan Haydar Arseven

1 — *Vedia akdi*; Alelâde vedia; Usulsüz vedia; Ardiye mukavelesi; Otel ve hancıların mesuliyeti; 2 — *Umumi mağazalar*; Umumi mağaza mefhumu ve umumiyetle depo akdi; Umumi mağazaların tarihçesi; Umumi mağazaların iktisadi ehemmiyeti; Umumi mağaza vasfının şartları; Umumi mağazaların kuruluşları; Umumi mağazalara tevdiatın neveleri; Mağaza sahibinin mükellefiyetleri; 3 — *Emtea mukabülünde çıkarılan kıymetli evrak*; Umumiyetle; Emtea senetlerinin iktisadi ehemmiyeti; Muh-telif sistemler; Emtea senetlerinin hukuki mahiyeti; Bizdeki çift senet sistemi; Varant ve makbuz senedinin ihtiva etmesi gereken şartlar; Makbuz senedi ve varantın devri; Varant hamilinin hak ve vecibeleri; Varant hamilinin rücu hakkı; Müruru zaman; Senetlerin ziyarı; Bibliyografya.

§ 1. Vedia Akdi

Ticaret Kanunumuzun taahhüdatı ticariye kısmının sekizinci faslını teşkil eden umumî mağazalar yeni zamanların iktisadi gelişiminin gerektirdiği anbarlardır. Umumi mağazalar Borçlar Kanununda tanzim edilen vedia akdinin bir nevini teşkil eder. Bu sebepten umumî mağazaların mahiyetini ve mevzuatımızdaki yerini tayin edebilmek için Borçlar Kanunundaki vedia akdinin bir şemasını çizelim:

Borçlar Kanununun 19 uncu faslı (mad. 463-482) vedia akdinden bahseder. Burada vedia akdi dört nevi olarak mütalâa edilmiştir.

I — Alelâde vedia akdi :

Umumiyetle vedia akdi denildiği zaman alelâde vedia akdi anlaşılır. Vedia alana müstevda vedia verene ise mudî denir.

Tarifi: Müdiin muhafaza edilmek üzere verdiği menkul bir malı, vedia alanın, müdi menfaatine olarak emin bir yerde muhafaza etmesidir.

Âdi karz akdi gibi bu akit te kaideten ivazsızdır. Müstevda'n başlıca vazifesi tevdi edilen malları emin bir şekilde muhafaza etmek, bunların mahvolmasına, zarar görmesine, kaybolmasına mâni olmaktır. Muhafaza mükellefiyeti her malın cinsine, mahiyetine göre değişir. Malın mülkiyeti müdide kalır ve vedia alan malı kullanamaz. Müstevda'n diğer esas vazifesi, malı aldığı gibi iadedir. Eğer vedia akdi ücretli ise müstevda bu ücret için ve yaptığı diğer masraflar için bir hapis hakkını haizdir (MK. mad. 864).

Vedia veren her zaman malı geri isteyebilir. Kararlaştırılan müdetin sonunu beklemek mecburiyetinde değildir (BK mad. 466). Zira vedia akdi, vedia verenin menfaatine yapılmış bir akittir. Bu akit rızai bir akittir. Yoksa Fransız hukukunda olduğu gibi aynî bir akit değildir.

II — Usulsüz vedia :

Vedia akdinin ikinci bir nev'i olan bu akdin mevzuunu, ancak misli eşya teşkil eder. Zira bu akde göre verilen şeylerin mülkiyeti vedia alana geçmekte ve müstevda mevdu mallarda istediği gibi tasarruf edebilmektedir. Ancak akdin hitamında aynı cins eşyadan aynı miktar iade edecektir (BK mad. 472). Roma hukukunun «depositum irregulare» sine benzeyen bu akit karz akdini çok andırır.

III — Ardiye mukavelesi (BK. mad. 473.477) :

Vedia akdinin ücretli bir nev'idir. Ancak bu akdin mevzuunu teşkil eden şeyler ticarî mallar, bilhassa muhafazası fazla bir yere ihtiyaç gösteren eşyadır. Benzin, hububat gibi. Bu sebepten para ve kıymetli evrak gibi şeylerin muhafazası ardiye mukavelesinin mevzuunu teşkil etmez. Zaten bunlar emtea mefhumu içine de girmez (1).

Ardiyeler, tevdi edilen eşya mukabilinde bu eşyayı temsil eden senet ihraç etmek isterlerse, salâhiyettar merciin müsaadesini almaları lâzımdır. İşte Ticaret Kanununda hususî surette tanzim edilen umumî mağazalar, vedia aldıkları mallar mukabilinde emtea senedi çıkaran müesseselerdir. Bu sebeple vedia'nın bu nevi asıl mevzuunu teşkil etmektedir.

(1) Oser, sah. 1756.

Borçlar Kanununa göre tevdi edilen eşyayı temsil eden senetler, nama, emre ve hamiline yazılı olarak çıkarılabilir. Ticaret kanunu ise bunları emre yazılı senet telâkki etmiş, fakat nama ve hamile yazılı senet ihracının memnu olduğunu da kaydetmiş değildir. Ekseri müellifler, garantiyi ortadan kaldırması sebebiyle hamile yazılı makbuz ve bilhassa varant senedi tanzimine cevaz vermemektedir (2).

IV — Otelci ve hancıların mes'uliyeti :

Yolcuların, indikleri han ve otelere beraberlerinde getirdikleri eşyaları bırakmalarından doğan bir nevi vedia akdi benzeridir ki, mevzuumuzun dışındadır.

§ 2. Umumî Mağazalar

I — Umumî mağaza mefhumu ve umumiyetle depo akdi :

Mer'i mevzuatımızda muhtelif yerlerde umumî mağaza, depo, anbar, antrepo, çifte anahtarlı anbar, ardiye terimleri kullanılmaktadır. Bunların arasında kesin farklar bulmak için mevzuatımızı beyhude yere aradık. Nihayet gördük ki, Kanun vazı veya nizamname ve talimatname yapan makamlar, diğer mevzuatta kullanılan terimleri göz önünde tutmadan ve aralarında farklar gözetmeden, bunları ilk akla gelen şekilde istimal etmiştir.

Fransada emtea senedi çıkararak ardiyelere umumî mağaza, gümrüklenmemiş malları imal etmek ve transit yollamak üzere muvakkaten muhafaza eden yerlere de antrepo deniliyor (3). Gümrük anbarları ise ithal edilecek malların gümrük muamelesi tamamlanana caya kadar kaldığı gümrük yerleridir. Muhtelif kanunlardan mülhem olarak ihdas edilen bizim Gümrük Kanunumuz da (1334 tarihli) hususî antrepoları bu maksatla ayırmış, fakat bugüne kadar bu ayırma tatbiki bir ehemmiyet kazanmamıştır. Bizde son zamanlara kadar imtiyazlı şahısların, verilen müsaadeye binaen işlettikleri yerlere hususî antrepo, çifte anahtarlı anbar, hattâ depo deniyordu. Bunlarla gümrük anbarları arasındaki yegâne fark, işletenlerin resmî veya hususî müesseseler olmasındadır. Ancak 3633 sayılı kanunla antrepo ve hususî anbar işletilmesi de Limanlar Umum Müdürlüğü.

(2) Vivante.

(3) Ekseriya umumî mağazalar (Almanya ve Fransada olduğu gibi) aynı zamanda antrepo vazifesini de gördüklerinden, bu iki mefhum karıştırılmaktadır. (A. Adler; Lyon Caen et Renault, sah. 331).

nün inhisarına geçtiğinden, inhisarın cari olduğu yerlerde (mühim limanların hepsi) hususî anbar ve antrepo açılmasına imkânı kanunî yoktur. Yukarıda sözü geçenlerden umumî mağaza ve ardiye terimlerinden gayrılarını umumiyetle gümrük kanunlarında ve gümrükle ilgili yerler hakkında kullanılmaktadır.

Ardiye tabirine gelince, Borçlar Kanunumuz (m. 473) umumî mağaza mukabilinde de ardiye tabirini kullanmaktadır. Borçlar Kanununa göre, muhafaza etmek üzere ticarî etmea alan yerlere, bu emtea mukabilinde senet çıkarsın çıkarmasın, ardiye denir. Ardiyelerin emtea mukabilinde senet çıkaran nevilerine ise Ticaret Kanunu hususî bir isim takmakta ve umumî mağaza demektedir.

Umumî mağaza tabiri, bize Fransızca «magasins généraux» dan gelmiştir. Bu tâbir hem mefhumu ifade, hem de lisana uygunluk ve kullanılış bakımından isabetli değildir. Borçlar Kanunundaki «ardiye» terimi daha isabetli ve kullanışlıdır.

Ticaret Kanunumuzun dördüncü babının sekizinci faslı «umumî mağazalara tevdiat» başlığını taşımaktadır. Bu bahis, İtalyan ve Portekiz kanunlarından geniş mikyasta faydalanılarak hazırlanmıştır. Bahsin ilk maddesi umumî mağazaları tarif etmektedir:

TK. mad. 797: «Makbuz senedi ve varant (rehin senedi) itası mukabilinde her cins emtea ve zehairi vedia suretile kabul etmek ve müdilere de bu senedat ile emtea ve zehairi mevduayı bey' veya terhin edebilmek maksadile tesis olunan mağazalara umumî mağaza denir...»

Maddede mevcut zaafı telifi gidermek ve bir mâna çıkarabilmek için maddeyi şöyle okumamız gerekir:

«Makbuz senedi ve varant (rehin senedi) itası mukabilinde her cins emtea ve zehairi vedia suretile kabul etmek ve müdilere de bu senedat ile emtea ve zehairi mevduayı bey' veya terhin edebilmek **İmkânını vermek** maksadıyla tesis olunan mağazalara umumî mağaza denir..»

Umumî mağazalar vedia aldıkları mallar mukabilinde, mallar yerine tedavül eden senetler çıkarmaktadırlar. Mal sahipleri kıymetli evrak mahiyetinde olan bu senetlerle bir taraftan kredi temin etmekte, bir taraftan da mallarını münasip zamanda satmak imkânını elde etmektedirler. Senetlerin cirosu veya teslimi malın teslimi hükmündedir. Bu senetler makbuz senedi ve varanttır.

Ticaret Kanunumuzun 797 nci maddesinin ikinci cümlesi: «Umumî mağazalar muamelâtı bu fasıl hükümlerine tâbidir» demektedir.

Fakat bu fasılda ancak makbuz senedi ve varant hakkında hükümler konmuş, ardiyeci ile vedia verenin hak ve mükellefiyetleri tanzim edilmemiştir. Yukarıda gördüğümüz gibi, aynı müessese Borçlar kanununda da tanzim edildiğinden Ticaret Kanunundaki boşlukları Borçlar Kanunu hükümleri ile dolduracağız. Borçlar Kanunu hükümleri, emtea senedi çıkarmıyan ardiyelere de tatbik edildiği halde, Ticaret Kanunu hükümleri ancak emtea senedi çıkaran ardiyelere kabili tatbiktir.

II — Umumî mağazaların tarihçesi (4) :

Umumî mağazaların ihdası ve bu ihdasın tarihî sebepleri memleketten memlekete değişebilir. Emtea muhafazasına mahsus yerlerin ihdasındaki en tabii sebep, istihsal bolluğu zamanında, bilhassa hububatı, depo etmek, kıtlık senelerinde kullanmak ihtiyacıdır. Eski zamanlarda ardiyelerin ihdasına bu ihtiyaç sebep olmuştur. Mısırlıların milâttan 1380 sene evvel bu maksatla anbarlar yaptıkları söylenir. Keza Romada da hububat, şarap ve diğer bazı mahsulleri muhafaza için anbarlar (horrea) yapılmıştı.

Orta zamanlarda da belediyeler tarafından hububat anbarları açılmış, muhtekirler tarafından suiistimal edildiğinden tekrar kaldırılmış veya sıkı mürakabe altına alınmıştı. Diğer taraftan İtalyanın Venedik, Cenova, Piza, Amalfi gibi birçok limanlarında şarktan ithal edilen malları muhafaza için ardiyeler açılmıştı. Bilhassa Venedik ve Cenovada aynı zamanda antrepo vazifesini gören ardiyelere tevdi edilen mallar, ardiye sicillerine kaydedilmekte, bu kayıtların değiştirilmesiyle, mallar yer değiştirmeden el değiştirebilmekte idi. Aynı şekilde rehin tesisi de mümkündü. Hattâ malları tevdi eden şahıslara, tevdi edilen emtea hususunda bir vesika da verilirdi. Ancak bu vesikaların bugünkü emtea senetleriyle ne derece ilgili olduğu belli değildir.

Bugünkü umumî mağazaların asıl menşelerini 17 ve 18 inci asırlarda aramak daha yerinde olur. Bu asırlardaki denizaşırı ticaretin eriştiği inkişaf sayesinde eski ardiyelerde bir tekâmül husule gelmiş ve bugünkü umumî mağazaların ilk şekilleri doğmuştur. Bu hususta başlıca rol İngilterenin, ondan sonra da Hollandanındır. İleri bir iktisadî sistemi olan devletler içinde en geç inkişaf eden Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Buradaki inkişaf geç başlamış, fakat çok geniş ve çok seri olmuştur.

(4) Adler; Lamberti sah. 2-6.

Bizde eskiden umumî mağaza şeklinde bir müesseseye rastlanmamaktadır. Hattâ Fransız Kanunundan iktibas edilen eski Ticaret Kanunumuz, mehazı gibi, bu hususta bir hükmü ihtiva etmemektedir.

Her ne kadar İstanbul Rihtım, Dok ve Antrepo Şirketinin imtiyaz mukavelesinde, şirketin umumî mağazalar açmak salâhiyet ve mükellefiyeti varsa da, şirket böyle bir müessese kurmuş değildir.

Yeni Borçlar ve Ticaret Kanunlarımızla tanzim edilen umumî mağazalar, bizde fiilen ancak 1940 yılında açılabilmiştir.

III — Umumî mağazaların iktisadî ehemmiyeti :

Yukarıda gördüğümüz gibi umumî mağazalar bilhassa 18 inci asırdan itibaren İngiltere ve Hollandada inkişaf etti. Zira bu iki memleket beynelmilel ticaret sahasında en faal bir rol oynamakta idiler. Dünyanın her tarafından Avrupaya gelen mallar bu devletlerin limanlarından kara Avrupasına sevkedilmekte idi. Bu memleketlerde gelişen, buradan Almanyaya ve diğer kara Avrupası devletlerine geçen ve son zamanlarda Amerikada çok geniş bir inkişafa erişen umumî mağazalar, yirminci asır iktisadiyatının vazgeçilemez bir tamamlayıcısı olmuştur.

Avrupa devletlerinin büyük bir ekseriyeti ve dünya devletlerinin de başlıcaları, Ticaret kanunlarındaki hükümlerle iktifa etmiyerek, bu hususta yeni kanunlar çıkarmışlardır. Umumî mağazaların iktisadî bakımından arzettiği ehemmiyeti şu üç nokta etrafında tabiiyabiliriz:

1 — **Ticarette kolaylığı temin:** İthalâta, ihracata ve malların piyasaya arzına en müsait olan yerlerde kurulan umumî mağazalar, emteanın muhafazasına çok elverişli tesisat ve teşkilâta sahiptirler. Mağazalar tahmil ve tahliye bakımından en müsait yerlerde kurulduğu gibi bu ameliyelerin icrasına elverişli vasıtalara ve malların gümrüklenmesi, muhafazası ve satılması hususunda ihtisas sahibi elemanlara maliktirler. Bir tüccar, hattâ bir şirket ne böyle bir teşkilât ne de böyle bir tesisat kurabilir. Gerek ihtisası, gerekse nisbeten mahdut olan istihsalî böyle bir müessesenin kurulması ve idame ettirilmesine müsaade etmez.

2 — **Tasarrufu temin:** Bir tüccar, fabrikatör veya ziraatci muayyen zamanlarda yapacağı sevkiyatı, ithalât veya ihracat mallarını barındırmak için bir depo ve memurlar tutamaz. Tutsa bile çok mas.

raflı olur. Bilhassa muhtelif cins eşya üzerine iş yapanlar, her cins eşya için ayrı muhafaza yeri ve teşkilâtı vücuda getiremezler. Diğer taraftan bu mahalleri senenin büyük bir kısmında kullanamayacakları için eşyanın maliyet fiyatı da yükselecektir. Halbuki umumî mağazalarda yalnız depo edilen zaman ve işgal edilen yer için bir ücret ödenir. Muhafaza teşkilât ve tesisatı daha müttekâmil olduğundan umumî mağazalardaki malların sigorta primleri de çok daha düşüktür.

3 — **Kredi vasıtası:** Umumî mağazaların üçüncü ve çok mühim bir iktisadî faydası da tevdi edilen mallar mukabilinde kıymetli evrak mahiyetinde senetler çıkarması ve bu senetler vasıtasıyla tüccar ve müstahsilin kredi temin etmesini kolaylaştırmasıdır.

IV — Umumî mağaza vasfının şartları :

TK. mad. 797 den de anlaşılacağı üzere, bir akdın umumî mağazaya tevdiat vasfını kazanabilmesi için aşağıdaki üç şartı haiz bulunması lâzımdır:

1 — **Emtea ve zahireyi muhafaza için kabul:** Tevdi edilecek şeyler vedia olarak muhafaza edilmeli ve ticarî eşya olmalıdır. Gayri-menkuller zaten vedia akdinin mevzuunu teşkil etmezler (BK. mad. 463/1) (5).

Saklanacak mallar ticarî mallar olmalıdır. Gerek Ticaret Kanunu (mad. 797), gerekse Borçlar Kanunu (mad. 473) bu hususta şey, eşya değil, «emtea» ve «emtea ve zehair» tâbirlerini kullanmaktadırlar. Halbuki Borçlar Kanunu alelâde vediaadan bahsederken «şey» tâbirini istimal etmektedir (mad. 463). Diğer taraftan ticarî emtea depo şeklinde muhafazaya elverişli olmalıdır. Bu sebepten serbest gezen hayvanlar bu akde mevzu teşkil edemezler (6). Öte yandan para ve kıymetli evrak ta kaideten emtea mefhumu içerisine girmediğinden, bu akdın mevzuunu teşkil etmezler. Bunlar hakkında alelâde vedia akdi hükümleri tatbik edilir (7).

2 — **Mevdu eşyayı temsil eden senet ihracı:** Sadece ticarî emteayı vedia olarak almak ardiye mukavelesinin mevzuunu teşkil eder

(5) Her ne kadar bizim kanunun metni «şey» tâbirini kullanmışsa da, bundan maksat menkul bir şeydir. İsviçre Kanununun Almanca ve Fransızca metinleri «une chose mobilière», «eine bewegliche Sache» tâbirleriyle vediaya mevzu teşkil edecek şeyin menkul bir şey olduğunu tasrih etmektedirler.

(6) Müller-Erzbach sah. 643; Oser, sah. 1756.

(7) Oser, sah. 1756.

ve Borçlar Kanunu hükümlerine tâbidir. Eğer bu mallar mukabilinde eşyayı temsil eden ve bu mallar yerine tedavül eden kıymetli evrak çıkarılırsa, bu takdirde Ticaret Kanununa tâbi bir umumî mağaza bahis mevzuu olur.

3 — Nihayet son bir şart, mağazanın mevdu eşya mukabilinde emtea senedi vermek **maksadiyle** açılmış olmasıdır. Yani vedia olarak mal almağı ve bunlar mukabilinde tevdi edilen şeyleri temsil eden senet ihracını **kendisine meslek edinen** bir müessesenin mevcudiyeti lâzımdır. Müessesenin asli vazifesi bu olmalı, yoksa muhafaza mükelleftiyeti, nakliyecisi ve komisyoncularda olduğu gibi tâli bir mükelleftiyet olmamalıdır. Aksi takdirde bu gibi müesseseler umumî mağaza vasfını haiz olmayacakları gibi, yaptıkları muameleler de bu fasıl hükümlerine tâbi olmaz (8) (9).

V — Umumî mağazaların kuruluşları :

Umumî mağazalar iktisadî hayat için lüzumlu oldukları nisbette, ellerindeki imkânı suiistimal ettikleri takdirde, zararlı ve tehlikeli de olabilirler. Netekim bazı memleketlerde hiç tevdi edilmemiş mallar için senetler tanzim edilmiş, böylece hem bu senetlere inananlar zarara uğramış, hem de bu gayri meşru spekülasyon neticesinde emtea fiyatlarında yersiz sarsıntılar husule gelmiştir (10). Mağazalar, hiç mevcut olmıyan mallar için senet ihracı suretiyle ellerindeki imkânları suiistimal edebildikleri gibi, malların cinsi, miktarı ve kıymeti hakkında da yanlış malûmat vermek suretiyle de bu senede inananları zarara sokar ve emtea senedine olan itimadı sarsabilirler.

Bu sebeptendir ki birçok memleketler umumî mağazaların açılmasını Devletin müsaadesine tâbi tutmuş ve bu müsaade alındıktan sonra da mağaza muamelâtını daimî surette mürakabe etmişlerdir. Müsaadenin istihsalî birçok şartların tahakkukuna tâbi tutulmuş, şartların tahakkuku halinde de müsaade itası bazan Devletin ihtiyarına bırakılmıştır. Müsaade sistemi cari olan yerlerde mağaza açanların emniyetli şahıslar olması, tesisatın muhafazaya elverişli olması gibi şartlarla aynı veya nakdî teminat da aranmaktadır.

(8) Müller-Erzubach sah. 643; J. v. Gierke, sah. 753; Oser, sah. 1757.

(9) Umumî mağazalara ve bunların çıkardığı senetlere müteallik muameleler mutlak ticarî muamelelerdendir (TK mad. 21, bend. 7). Umumî mağaza işleten şahıslar da tüccardır (TK mad. 9, 797), meğer ki umumî mağaza bir devlet müessesesi tarafından işletilmiş olsun (TK mad. 12).

(10) İngiltere (Vivante).

Fransa, İtalya, İsveç, Almanya gibi memleketlerde müsaade sistemi caridir.

Diğer taraftan Portekiz, Hollanda, Macaristan, İngiltere, Birleşik Amerika, Belçika gibi bazı devletlerde az veya çok serbesti sistemi mevcuttur.

Fransız Ticaret Kanunundan iktibas edilen bizim eski Ticaret Kanunumuzda umumî mağazalar tanzim edilmemişti (11). Yeni Ticaret Kanunumuz bu müesseseyi tanzim etmiş olmasına rağmen bizde hangi sistemin cari olduğu kanunlardan pek anlaşılamamaktadır. Borçlar Kanununa göre, ardiyeler ancak müsaade ile emtea senedi ihraç edebilirler. Kanun müsaadeden bahsetmekle beraber, bu müsaadenin nereden alınacağını tasrih etmiş değildir. Mehzamız olan İsviçre Borçlar Kanununda da bir sarahat yoksa da orada bu salâhiyet kantonlara verilmiş addedilmektedir.

Ticaret Kanunumuzun bu bahse ait son maddesinde ise umumî mağazaların yalnız kurulması değil, işleyişi, kabul edecekleri emteanın cinsi gibi hususların da işdar edilecek hususî nizamla tanzim edileceği söylenmektedir. Vadedilmiş, fakat bu hususta hiç bir nizam çıkarılmamıştır. Yalnız 27 Eylül 1926 tarihli eski Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesinin 12 nci maddesiyle yeni 2/19900 kararname sayılı «Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Nizamnamesi» nin 17 nci maddesinin (f) fıkrası, depo ve umumî mağaza kurulmasını Ticaret ve Sanayi ve Esnaf odaları vazifesinden addetmiştir. Diğer taraftan 3633 sayılı (Devlet Denizyolları ve Devlet Limanları İşletme Umum Müdürlüklerinin teşkilât ve vazifelerine dair kanun) un dördüncü maddesi ile İstanbul, İzmir, Trabzon ve hükümetçe Devlet Limanları Umum Müdürlüğüne tevdi edilecek limanlarda inhisarî, diğer limanlarda ise ihtiyarî olarak umumî mağaza küşadı hakkı Devlet Limanları İşletme Umum Müdürlüğüne verilmiştir. Ancak Umum Müdürlük şimdiye kadar böyle bir umumî mağaza açmamıştır. Nihayet İktisat Vekâletinin teşebbüsü neticesinde, başlıca ihracat merkezlerinde umumî mağazalar açmak ve işletmek üzere 1937 tarihinde bir anonim şirket kurulmuştur. Bu şirketin 2.000.000 liralık sermayesi, başta Ticaret Odaları olmak üzere, Ziraat Bankası, İş Bankası, Osmanlı Bankası, Sü.

(11) Fransız «Code de Commerce» inde de bu hususta bir hüküm yoktur. Fransızlar 1858 yılında bu konuyu ilgilendiren bir kanun çıkarmışlardır ki, biz bu kanunu iktibas etmemiştik.

mer Bank, Emlâk ve Eytam Bankası ve Ticaret Bankası tarafından tediye edilmiştir.

Anonim şirket 1940 senesinde İstanbul, İzmir, Mersin ve Samsunda mağazalar açmış ve faaliyete başlamıştır.

Ancak bu yerlerden İstanbul ve İzmirde, umumî mağaza açmak salâhiyeti yukarıda sözü geçen kanunla inhisar altına alınmış olduğundan, ancak Mersin ve Samsun şubeleri varant ve makbuz senedi çikarmak salâhiyetini haizdir. Yani yalnız bu iki şehirdeki mağazalar umumî mağaza mahiyetinde olup, İzmir ve İstanbuldakiler ancak alelâde bir ardiye mahiyetindedir. Mevcut inhisarın bir kanunla kaldırılması için müracaat edilmiş, fakat henüz bu yolda bir kanun isdar edilmemiştir.

VI — Umumî mağazalara tevdiatın neveleri :

Mevzuatımızda, umumî mağazaların esas mevzuları haricinde ticarî muamelâta bulunmalarına bir mâni yoktur. Bu sebepten umumî mağazalar vedia olarak aldıkları emtea ve varant mukabilinde bizzat ikrazatta bulunabilirler. Bazı devletlerin kanunları buna, mefruz mallar mukabilinde senet ihracını kolaylaştıracağı mülâhazasıyla cevaz vermemektedirler (12).

a) Diğer taraftan umumî mağazalar usulsüz vedia suretiyle de mal alabilirler. Böylece misli eşyadan madut eşyayı, mülkiyeti kendisine geçmek üzere alır ve vâde gününde aynı cinsten başka emtea iade eder.

b) Umumî mağazalar bir de şu şekilde vedia almaktadır. Mağaza sahibine, tevdi edilen mallar üzerinde bir tasarruf salâhiyeti tanınmakta, bu tasarruf salâhiyeti kullanıldığı anda malların mülkiyeti mağaza sahibine geçmektedir. Tasarruf edilinceye kadar bir vedia akdi, tasarruf edildiği anda ise bir beyi akdi husule gelmektedir (13).

c) Vedia akdinin çok kullanılan bir nevi de, muhtelif şahıslara ait aynı cins eşyanın birbirleriyle karıştırılarak muhafazasıdır. Bu karıştırmanın yapılabilmesi için mal sahibinin rızası aranmalıdır (BK. 475). Burada malların mülkiyeti mağaza sahibine geçmemekte, müşterek mülkiyet esaslarına göre malların sahiplerine ait olmaktadır. Ancak buradaki müşterek mülkiyet tamamen umumî hükümlere tâbi değildir. Şüyuun izalesi usulüne lüzum kalmadan, bizzat

(12) 1870 den evvelki Fransa, Avusturya ve kısmen de Macar kanunu.

(13) Vivante.

mağaza sahibi tarafından her malike hissesi verilir. Bu muhafaza şeklinin faydası, masraf bakımından ucuzluğu, muhafaza bakımından kolaylığı temin etmesindedir. Ancak misli eşyanın bu şekilde muhafaza edilebilmesi için, bu emtea cinslerinin çok yeknasak olması, birbirine fazla benzemesi gerektir. Bu sebepten ancak «standarisé» mallar hususunda istimal edilen bir usuldür (pamuk, benzin, petrol, buğday gibi).

VII. — Mağaza sahibinin mükellefiyetleri :

Mağaza sahibi malları, bir komisyoncu gibi hüsnü muhafaza etmek, malların iyi bir halde bulunması için gereken tedbirleri almak ve icabında bu tedbirlerin alınması için mal sahibini haberdar etmek ve iş saatlerinde nümune alınmasına müsaade etmek mecburiyetindedir. Diğer taraftan emtea sahibinin istediği anda, akdi bir müddet bulunsun bulunmasın, malları iade ile mükelleftir (BK 466).

Mağaza sahibinin bizi bilhassa ilgilendiren başlıca bir mükellefiyeti de, tevdi edilen mallar mukabilinde emtea senedi vermektir. Emtea senedi, müdi istediği takdirde verilir. Yoksa her yatırılan mala re'sen bir emtea senedi vermek mecburiyeti yoktur. Yani umumî mağazaların emtea senedi ihracı behemehal mecburî değildir.

§ 3 Emtea mukabilinde çıkarılan kıymetli evrak

I — Umumiyetle :

Umumî mağazalar tarafından çıkarılan kıymetli evrak, umumî mağazalara tevdi edilen malları temsil etmekte ve bizzat mallar yerine tedavül etmektedir. Bunlar sayesinde mallar yer değiştirmedikleri halde el değiştirmekte ve üzerlerinde rehin hakları ihdas edilmektedir. Bu evrak sayesinde müstahsil ve tüccar malını külfetsizce ve istediği anda satmakta ve satışı biraz geciktirmek istediği takdirde de kredi temin etmektedir. İktisadî hayatta bu derece mühim rol oynayan bu senetler bilhassa 19 ve 20 nci asırlarda kanun vazılarını yakından ilgilendirmiştir.

Kanunlar bu mevzuu tanzim ederken iki gruba ayrılmışlar ve iki sistem etrafında toplanmışlardır. İleride bu sistemleri göreceğiz.

II — Emtea senetlerinin iktisadî ehemmiyeti :

Emtea senetlerinin devri, bizzat malların devri hükmündedir. Satış ve rehin muamelesi, bizzat senedin devri ile mümkün olmaktadır. Çift senet sistemi cari olan yerlerde aynı mal için iki senet çı-

karılmakta; malsahibi bu senetlerden birini terhin ederek kredi bulmakta, diğeriyle de, en münasip zamanda, en müsait fiyatla malını satmak imkânını elde etmektedir. Tek senet sisteminin cari olduğu yerlerde ise her iki fonksiyonu aynı senet yapmaktadır. Senedin cirosuz teslimi terhin, cirolu teslimi ise temlik hükmündedir.

Bazı memleketlerde umumî mağazalar mal mukabilinde bizzat ikrazatta bulduklarından, kredi temini imkânı çok daha kolaylaşmaktadır.

Tüccarlar arasında âdi rehin mukabilinde borç almak umumiyetle malî vaziyetin fenalığına ve müstakbel iflâsa bir delil sayılır. Zira ağır masraf ve formalitelere, malları teslim külfetine ve yüksek faize katlanan tüccar, ancak muztar kalmış tüccardır telâkkisi hâkimdir. Halbuki terhin senedi ile elde edilen rehinde ne teslim külfeti ne de ağır masraf ve formaliteler olduğundan burada aynı mahzurlar yoktur. Ciro yoluyla senede vaziülyet olan hâmil, malların da zilyedi addolunuyor. Hüsünüyet sahibi senet hâmilî artık ne hacizden, ne de senet münderecatından doğan defilerden gayri defilerden korkmaktadır. Verilen para karşısında emtea bulunduğundan, rehin bedeli hiç çekinilmeden ödenmekte ve emteanın temin ettiği garanti sayesinde faiz nisbeti de çok azalmaktadır. Böylece tüccarın âdi rehin karşısında duyduğu çekingenliğe de sebep kalmadığından nisbeten az bir sermaye ile muhtelif işler yapma imkânı doğmaktadır.

III. Muhtelif sistemler :

1 — **Tek senet sistemi:** Bilhassa İngiltere, Hollanda, Amerika gibi emtea senetlerinin çok taammüm ettiği memleketlerde cari olan bir sistemdir. Bu sisteme göre malları temsil etmek üzere bir tek senet ihraç edilir. Bu senedin cirolu veya cirosuz teslim edildiğine göre oynadığı rol de değişir. Senedin ciro ile yapılan devri malın mülkiyetinin devri hükmündedir. Cirosuz devri ise mal üzerinde rehin tesisini ifade eder (14).

Tek senet sisteminin faydası basitliğindedir. Emteayı ancak bir senet temsil ettiğinden mülkiyetin kimde olduğu hemen anlaşılır, halk bu hususta tereddüde düşmez. Bu sistemin mahzuru ise malını terhin eden malîkin rehlinli malı satamamasıdır. Malını satmak için evvelâ onu rehinden kurtarması lâzımdır. Bu ise ekseriya sattığı malın parasını peşin alabildiği halde mümkün olmaktadır.

(14) Almanya (M. Erzbach sah. 1645).

2 — **Çift senet sistemi:** Hukuk nazariyatının bir sanat eseri telâki edilen bu sistemi bulan ve ilk tatbik eden memleket Fransadır. Bu sistemde emteayı temsil eden iki senet vardır. Bunlardan «*récépissé*» denilen makbuz senedi malların mülkiyetini temsil etmekte, «*warrant*» denilen rehin senedi ise emtea üzerinde temsil edilen rehin hakkını tecessüm ettirmektedir. Yalnız makbuz senedinin devri malların rehinli mülkiyetinin devri, yalnız rehin senedinin devri ise mülkiyeti başkasında olan mallar üzerindeki rehin hakkının devri addedilmektedir. Bunların her ikisinin birlikte devri ise malların rehinsiz mülkiyetinin devri mesabesinde dir. Çok mantıkî bulunan bu sistem çok revaç bulmuş ve birçok memleketler tarafından iktibas edilmiştir. Belçika, Macaristan, İtalya, Avusturya, Portekiz, Japonya gibi birçok memleketlerde halen cari bir sistemdir.

Bu sistemin faydası, diğer sistemde mahzur olarak gösterilen hususları temin etmesindedir. Mal sahibi bir taraftan varant ile emteasını terhin ile kredi temin etmekte, diğer taraftan da rehinli malları en münasip anda satmak imkânını elde etmektedir.

Çift senet sistemine mahzur olarak biraz karışık olmasını ileri sürmektedirler. Sistem çok mantıkîdir, fakat halk bunu anlamakta biraz güçlük çeker diyorlar. Bu iddialarını isbat için de, emtea senetlerinin çok yayıldığı yerler, tek senet sistemi cari olan yerlerdir diye ilâve ediyorlar (15). İlk bakışta göz alan bu delil pek yerinde olmasa gerek. Her ne kadar tek senet sistemi cari olan yerlerde emtea senetleri çok taammüm etmişse de, bunun sistemin iyiliğinden ileri geldiği iddia edilemez. İngiltere, Amerika, Almanya, Hollanda gibi memleketlerin ekonomik inkişafı bunu intaç etmektedir. Zira adı geçen memleketler iktisadi bakımdan diğerlerini geride bırakmışlardır. Bunlarda çift senet sistemi de tatbik edilse, emtea senetleri aynı genişlikte, belki de daha fazla yayılacaktır, kanaatındayım (16). Şunu da unutmamalı ki, İngiltere gibi memleketlerde bugün tek senet sistemi mutlak olarak tatbik edilmemekte, yerini çift senet sistemine bırakma temayülünü göstermektedir (17).

IV. Emtea senetlerinin hukukî mahiyeti :

Kıymetli evraktan madut olan emtea senetleri umumî mağaza ile vedia veren şahıs arasında bir isbat vasıtasıdır. Bunlar, senet

(15) Schlegelberger.

(16) Müller-Erzbach sah. 645-646.

(17) Lyon Caen et Renault.

münderecatının doğru olmadığını, meselâ muvazaaya istinat ettiği ni, hataen tanzim edildiğini birbirlerine karşı her zaman dermeyeran edebilirler. Halbuki hüsnüniyet sahibi üçüncü şahıslar böyle bir senedi iktisap ettikleri takdirde, artık senet aksi isbat edilebilen bir vasıta olmaktan çıkmıştır. O bizzat emteayı temsil ve hakkı tecesüm ettiren bir evrak mahiyetindedir. Artık senedi tanzim edenler, senet doğru olsun olmasın, muvazaaya istinat etsin etmesin senet münderecatından mes'uldür. Hüsnüniyet sahibi senet hamiline bizzat senet münderecatından doğanlardan gayrı defiler ileri sürülemez. Mağaza sahibi, makbuz senedi ve varanta 500 kilo buğday yerine 5000 kilo buğday yazsa ve kıymetlerini de 50 lira yerine 500 lira gösterse, hüsnüniyet sahibi üçüncü şahıslara karşı senette yazılı m'kdardan mes'uldür. Adı geçen emtea senetleri emre yazılı birer kıymetli evrak olmak sebebiyle ciro tarikiyle devredilebilirler.

Burada halledilmesi gereken bir husus da şudur:

Kıymetli evrakın devri, bizzat malların devri hükmünde midir? Aynı bir netice doğurur mu, yoksa mülkiyeti talep hakkının devri mahiyetinde midir? Almanvada bu hususta üç nazariye vardır:

a) **Siddetli nisbî nazariye:** (Die strengrelative Theorie). Aynı hak zilyetliğin nakli ile doğar. Zilyetliğin nakli neveleri ise Alman Medenî Kanununda sayılmıştır. Bunlar arasında kıymetli evrakın devri suretiyle zilyetliğin iktisabı yolu gösterilmemiştir. Alman ticaret Kanununun 424 üncü paragrafı ise Medenî Kanunun zilyetliği nakil şekillerine yeni bir iktisap şekli ilâve etmiş değildir. Medenî Kanunda sayılan zilyetliğin devri nevelerinden, üçüncü şahsın zilyet olmakta devam etmesi suretindeki devir şekli (BGB § 931) umumî mağazaların vaziyetine uyanıdır. Bu devir şekline göre de mevdu mallarda rehin tesisi için mağaza sahibine ihbar lâzımdır. (Bizim Kanunumuza göre, bu halde mülkiyeti iktisap için de ihbar lâzımdır. MK. mad. 892/II).

Helwig tarafından kurulan ve Makower tarafından işlenen bu nazariyenin bugün taraftarı ve ehemmiyeti kalmamıştır.

b) **Mutedil nisbî nazariye veya temsil nazariyesi:** (Die Repräsentationstheorie oder gemässigtrelative Theorie). Bu nazariyeye göre de aynı hak malların zilyetliğini iktisapla doğar. Bu zilyetlik ise Medenî Kanunda gösterilen zilyetliktir. Ticaret Kanunu yeni bir zilyetliği nakil nevi ihdas etmemiştir. Ancak emtea senedinin nakli, fiilî zilyetliğin nakline muadildir. Zilyetliğin bu suretle naklinin mümkün olabilmesi için, malların mağaza sahibinin fer'i zilyetliğin.

de bulunması lâzımdır. Mağaza sahibi fer'î zilyetliği zayetmişse yahut malları kendi mülkine geçirmişse, senedin temsil kudreti de sona erer (18).

c) **Mutlak nazariye:** (Absolute Theorie). Başlıca mümessili Heymann olan bu nazariyeye göre Ticaret Kanunu (HGB § 424) Alman Medenî Kanunundaki zilyetliğin nakli nevilerine bir başka intikal nevi de ilâve etmiştir. Böylece emtea senedinin devri ile zilyetlik ve dolayısıyla mülkiyet intikal eder. Senedin teslimi şeyin teslimi demektir. Bu sebepten mallar, mağaza sahibinin zilyetliğinden çıkmış bulursa veya mağaza sahibi bunları kendi mülkiyetine geçirmiş olsa, mülkiyet gene senet hamilindedir. Meğer ki malların mülkiyeti hüsnüniyet sahibi üçüncü bir şahıs tarafından iktisap edilmiş olsun (19) (20).

Almanyada bu son iki nazariyenin münakaşası hâlâ şiddetini kaybetmemiştir. Ancak temsil nazariyesi zaferi kazanmış gibidir (21).

Bizim kanunumuz mutlak nazariyeyi kabul etmiştir. Her ne kadar BK mad. 473 fık. 2 «Bu senetler, ibrazında idâ olunan eşyanın teslimini talep hakkını veren kıymetli evraktır...» demek suretiyle hattâ birinci nazariyeye temayül eder gibi görünüyorsa da TK mad. 805 sarihdir: ,

« . . . . . »

1 — Makbuz senedi ve varantın birlikte cirosu mevdu emtea ve zehairin **mülkiyetini naklede**.

. . . . .

2 — Yalnız makbuz senedinin cirosu varant hamilinin hakkı

(18) Lamderti sah. 22.

(19) Nazariyeler hususunda bak. Lamberti sah. 22-24; Arnswaldt sah. 124-145.

(20) Mutlak nazariyeyi yanlış anlıyan bir Amsterdam mahkemesinin kararı (23 birincikânun 1881) meşhurdur. Malları gizlice kaçırmış olan mağaza sahibini dâva eden senet hamilinin dâvası şu mucip sebeple reddedilmiştir: Mademki senet hamili malların da zilyedidir, kendi zilyetliğinde bulunan mallar için başkası aeyhine istihkak dâvası açamaz. Kendi zilyetliğinde olması gereken mallar, başkasının zilyetliğinde olamaz. (Arnswaldt sah. 126).

(21) Staub, Lehmann, O. v. Gierke; Müller-Erzbach; J. v. Gierke; Cosack; Schaps gibi birçok tanınmış müellifler temsil nazariyesine taraftarlardır. (Lamberti sah. 24-25).

mahfuz kalmak şartıyla mevdu emtea ve zehairin mülkiyetini nakleder.»

Mevdu emtea mağaza sahibinin zilyetliğinden çıksa da, mülkiyet yine senet hamilinde kalmaktadır. Meğer ki malların mülkiyeti hüsnüniyet sahibi bir üçüncü şahıs tarafından iktisap edilsin (MK mad. 893).

Diğer taraftan Medeni Kanunumuzda da bu hususta bir sarahat vardır. Alman Medeni Kanununun aksine olarak bizde zilyetliğin devri nevilerine, kıymetli evrakın devri suretiyle olan bir zilyetliği iktisap nevi de ilâve edilmiştir (MK mad. 893) (22).

V — Bizdeki çift senet sistemi :

Bilhassa Portekiz ve İtalyan Kanunlarından faydalanılarak hazırlanan Ticaret Kanunumuzun umumî mağazalara ait hükümlerine göre bizde de tamamen çift senet sistemi caridir. Vedia olarak emteayı alan umumî mağaza bu emtea mukabilinde bir makbuz senedi, bir de varant, yani rehin senedi verir. Bunların her ikisi de dip koçanlı bir defterden koparılır. Başlangıçta birbirine merbut olan makbuz senedi ile varant ve dip koçanı aynı kayıtları ihtiva eder. Makbuz senedi malın mülkiyetini, rehin senedi ise rehin hakkını gösterir. Dip koçanı bunlar üzerindeki meşruhatı aynen havidir. Umumî mağazalarda kalacak olan dip koçana, ileride husule gelecek bütün değişiklikler de geçer. Bu suretle dip koçana bakan şahıs, elden ele dolaşan emtea senetlerinin son vaziyetini öğrenmiş olur. Kanun makbuz senedi ve varantı emre yazılı senetlerden adetmiştir.

Bunlar üzerinde emre muharrer kaydı bulunmasa dahi ciro ile devredilebilirler. Fakat, bizde tatbikatta herhangi bir yanlış anlayışa yer vermemek kaygusuyla «emre muharrer makbuz senedi» veya «emre muharrer varant senedi» kaydı ilâve edilmektedir.

VI — Varant ve Makbuz senedinin ihtiva etmesi gereken şartlar:

Kıymetli evrak umumiyetle sıkı şekil şartlarına bağlıdır. Kanun bunları ekseriya tâdat eder. Birer kıymetli evrak olmak sebebiyle makbuz senedi ve varant da aynı sıkı şekil şartlarına tâbi olmak gerektir. Kanunumuza göre umumî mağazalar tarafından çıkarılan emtea senetlerinin üç kısımdan ibaret olduğunu görmüştük. Bunlar makbuz senedi, varant ve mağazada kalacak bir deftere merbut dip

(22) Tuor, sah. 410.

koçanı idi. Bunların her üçü de aynı malûmatı ihtiva eder (TK mad. 801). Bu vesikaların ihtiva etmesi gereken şartlar şunlardır:

- 1 — Vedia verenin isim, san'at ve ikametgâhı.
- 2 — Mağaza sahibinin imzası.
- 3 — Malların cins ve mikdarile mahiyet ve kıymetini anlatacak malûmat.
- 4 — Malların tâbi olduğu vergi ve rüsumların ödenmiş olup olmadığı ve emteanın sigorta edilip edilmediği.
- 5 — Mukavele tarihi.
- 6 — Mağazanın bulunduğu yer.

Kanun bu şartlardan ikinci ve beşincisini yazmamıştır. Diğer taraftan kanun vazı, diğer kıymetli evrak hakkında bazı kayıtların yazılmamış olmasının neticelerini zikrettiği halde, bu hususu burada hiç bahis mevzuu etmemiştir.

Kanunda sarahat bulunmayan yerlerde biz bunu hukukî müessesenin mahiyetinden çıkarmıya çalışacağız. Bir şartın esaslı şart addedilebilmesi için, onun tarafların rızasıyla değiştirilmemesi ve onsu hukukî muamelenin temellerinde bir eksiklik, bir sakatlık olması icap eder. Yukarıdaki şartların hepsi hakkında böyle bir neticeye varılamaz. Meselâ malın gümrüklenmiş olup olmadığı hakkındaki kayıt bir esaslı şart sayılamaz ve bu hususta bir sarahatin bulunmaması ile senet hükümsüz addedilemez. Zira aksi takdirde üçüncü şahısların menfaati korunmuş olmaz, bilâkis haleldar olur. Şöyle ki, böyle bir kaydın fıkdanı yüzünden elindeki senedi hükümsüz kalan üçüncü şahıs, artık ne malların maliki olur, ne de mallar üzerinde bir rehin hakkına sahip olur. Halbuki bu kaydı esaslı şart addettiğimiz takdirde hamilin göreceği azami zarar nihayet gümrük rüsumunun tarafından ödenmesine inhisar eder. Devletin vergi alacağı ise kanunen korunduğundan, mümtaz alacaklı telâkki edilen Devlet bu yüzden hiç bir zarar görmeyecektir (TK 815).

Makbuz ve varant senedinin mağaza sahibi tarafından imzası şartını kanun zikretmemiştir. Fakat bu şartın lüzumu bedihidir. Zira hususî senetlerin hükmü onu taahhüt edenin imzası ile kaimdir. Borçlar Kanununun (m. 13) yazılı şekil hususundaki imza şartı evleviyetle burada da caridir.

Kanunumuz yukarıda sayılan altı şarttan dördünün mevcudiyetini lüzumlu addetmiş, fakat bunlardan herhangi birinin bulunmaması halinde doğacak neticeyi göstermemiştir. İtalyan Ticaret Kanunu da bizdeki maddenin hemen hemen aynı ihtiva etmekte ve

orada da aynı boşluk bulunmaktadır. İtalyan Ticaret hukuku bilgi-
ni **Vivante** (23) kanunda sayılan şartların bir kısmını esaslı addet-
meye imkân olmadığını, bunu vaziyete göre hâkimin takdir etmesi
gerektiğini söylemekte, fakat malların tavsifini gösteren kayıtların
ve mağaza sahibinin imzasının herhalde esaslı şartlardan olduğunu
kaydetmektedir. Sayın hocamız Prof. **Hırş** de (Ticaret Hukuku Ders-
leri) adlı kitabının kıymetli evraka ait üçüncü cildinde, makbuz ve
varant hakkında nakliye senedi ve konuşmento hakkındaki hüküm-
leri kıyasen tatbik etmekte ve kanunda sayılan şartlardan birinin
veya diğerinin yokluğu senedin muteberiyetine hâlel getirmez de-
mektedir. Ancak malların cins ve miktarıyla tevdi edilen mağaza
sahibinin imzası ve hak sahibinin isminin lüzumuna işaret etmekte-
dir. Bizce de yukarıda sayılan şartlardan ilk üçü esaslı şart mahi-
yetindedir.

Kanunumuz makbuz senedi ve varantın müdi tarafından göste-
rilen bir üçüncü şahıs namına tanzim edilebileceğini kabul etmek-
tedir (TK 802). Burada şu husus hatıra gelebilir; acaba bu iki senet
ayrı ayrı şahıslar namına tanzim edilebilir mi? Yani varantın bir
şahıs, makbuz senedinin bir şahıs namına tanzimine imkân var mı-
dır? **Vivante** (24) haklı olarak aşağıdaki sebeplere istinaden buna
imkân görmemektedir: Evvelâ gerek İtalyan gerekse Türk kanun-
larına göre her iki senet de aynı kayıtları ihtiva etmelidir (TK 800).
İki senedin hak sahipleri ayrı olunca, senetlerin kayıtları da birbi-
rinin aynı olmayacaktır. Diğer taraftan kanunumuza göre rehin hak-
kı ciro ile doğar (TK m. 805, bend 2). Varantı rehin hakkını haiz ola-
cak şahıs namına tanzim edersek, bu şahsa varant cirosuz intikal et-
miş olduğundan muteber bir rehin hakkı da doğmamış olacaktır.
Zira kıymetli evrak bahsinde Kanunun ibarelerine ve vazettiği şe-
killere sıkıca bağlanmak zorundayız.

VII — Makbuz senedi ve Varantın devri :

Makbuz ve rehin senedi kanun icabı emre yazılı senetlerdendir.
Bu sebepten ciro tarihiyle devrolunurlar (TK 804). Demek oluyor
ki her iki senet de gerek tam gerekse beyaz ciro ile devrolunabil-
mektedir.

Makbuz senedi ve varantın cirosunu anlatmadan evvel, cironun
ne olduğu ve ne gibi bir hukukî rol oynadığına kısaca işaret edelim.

(23) **Vivante**.

(24) No. 419.

Ciro kıymetli evraka mahsus hakkı devir müessesesidir. Ciro kanun vazunun kıymetli evrakın devrini kolaylaştırmak için vazettiği bir müessesedir. Ciro devri kolaylaştırıcı rolünü, Kanunun emre yazılı senet mahiyetini tanıdığı senetlerde oynar. Emre yazılı bir senedin cirosu, senedin arkasına devredildiğini mübeyyin bir ibarenin yazılması ve bu beyanın senet hamili tarafından imza edilmesi (tam ciro), yahut ta sadece imza edilmesi (beyaz ciro) tarzında olur. Po. liçe, çek gibi bir meblağın tediyesini temin eden kıymetli evrakın cirosunun üç vazifesi vardır:

a) **Nakil vazifesi:** (Transportfunktion). Poliçeden mütevellit bütün haklar bu suretle ciro edilene nakledilir (TK mad. 539).

b) **Hak sahibini tesbit vazifesi:** (Legitimationsfunktion). Mütevali cirolarla hak sahibi olan hamil gösterilmiş olur (TK mad. 541).

c) **Teminat vazifesi:** (Garantiefunktion). Tediyesi taahhüt edilen paranın ciranta tarafından tekeffül edilmesi (TK mad. 540).

Ciro, varantlar hakkında bu üç vazifeyi aynı zamanda ifa eder (25) (TK mad. 805 bend 2, 819, 820). Makbuz senedinin cirosu ise bu vazifelerin ancak ilk ikisini görmekte (TK mad. 805 bend 3, 820) ve cirantaların malların teslimi için kefaleti bahis mevzuu olmamaktadır (26). Bu halde ciro ancak emteanın mülkiyetini nakle yaramakta, yeni malikin kim olduğunu göstermektedir ve münhasıran varant hamil ve cirantalarının rücu haklarına karşı mesuliyet doğurmaktadır.

1 — **Makbuz senedi ve varantın birlikte cirosu:** Ciroya ve oynadığı role kısaca temas ettikten sonra sözü geçen iki senedin birlikte cirosuna geçelim. Evvelce de söylediğimiz gibi her iki senedin birlikte cirosu emteanın mükellefiyetsiz mülkiyetini nakleder (TK mad. 805). Emre yazılı bütün senetlerin terhin cirosu (TK mad. 760), yani bedeli teminat olan cirosu mümkündür. Fakat varant bu vazife için ihdas edildiğinden, makbuz senedindeki bedeli teminattır kaydı, varanttan doğan haklara hanel getiremez (TK mad. 809). Diğer taraftan vekâlet veren ciroyu da kıyasen caiz görmekte hiç bir mahzur yoktur.

2 — **Yalnız makbuz senedinin cirosu:** Yalnız makbuz senedinin cirosu, malların rehinli mülkiyetinin nakli demektir. Makbuz senedinin hamili, varantı da beraber götürdüğü takdirde malları teslim

(25) Alman hukukunda teminat vazifesini görmemelidir (Lamberti sah. 15); Müller-Erbach; sah. 646.

(26) Lamberti sah. 15.

alabilir. Mağaza sahibi yalnız makbuz senedi ibraz edene malları teslim edemez. Aksi takdirde varant hamiline karşı kendisi mes'ul olur. Fakat varant hamili ortada yoksa vaziyet ne olacak? Makbuz senedinin hamili malları hiç bir suretle teslim alamıyacak mı? Kanunumuz çift senet sistemini tatbik eden bütün kanunlar gibi buna imkân vermektedir. Varant bedelini mağaza sahibine tevdi etmek suretiyle malları teslim alabilir (TK. mad. 810).

3 — **Yalnız varantın cirosu:** Yalnız varantın cirosu malın terhini hükmündedir. Varant umumiyetle makbuz senedinden evvel ciro edilir. Müdi aksini yapmış, evvelâ makbuz senedini, sonra varantı ciro etmişse vaziyet ne olacak? Rehin hakkı ciro ile doğduğuna göre (TK mad. 805 bend 2) müdi lehine bir rehin hakkı doğmuş değildir. Varant verilmemesi semeni mebin temini maksadile yapılmış olabilir (27). Müdi varantı sonradan bir başkasına ciro etmişse, başkası lehine muteber bir rehin hakkı doğar. Lyon Caen her ne kadar, bir kinise malik olmadığı bir şeyi terhin edemez diyorsa da, ciroya terrettüp eden neticeyi de kabul etmek mecburiyetinde olduğumuza işaret ediyor (28). Nihayet ilerde karşılaşılabilecek hüsnüniyet sahibi iki müktesipten (varant ve rehin senedi müktesipleri) rehin senedi müktesibi himaye edilecektir. İleride göreceğimiz gibi umumî mağazalar hakkındaki kanuni hükümler aynı krediyi kolaylaştırmak gayesini güttüklerinden hüsnüniyet sahibi varant hamilinin korunması daha yerindedir. Kaldı ki sübjektif hüsnüniyetini var farzettiğimiz makbuz senedi hamili ihmalde bulunmuş, mülkiyetin aynı mükellefiyetsiz intikalinin şartı olan makbuz senedi ve varantın birlikte cirosunu istememiştir (TK mad. 805 b. 3).

Varantın ilk cirosu borcun ve faizinin miktarını ve vadesini göstermelidir (TK mad. 806, MK mad. 871). Eğer miktar gösterilmemişse, varant müktesipleri alacağın bütün mal bedeline şamil olduğu kanaatini beslemekte haklıdırlar. Borcun vadesi gösterilmemişse, poliçelere müteallik 528 inci maddenin kıyasen tatbiki yerinde olur. Bu takdirde senedi «à vue» addederek ibrazında tediyesi meşrut telâkki edeceğiz.

Varantın ilk cirosu aynen makbuz senedi üzerine derc ve kendisine ciro edilen kimse tarafından imza edilir. Bu tedbir bizzat varant hamilinin menfaati icabıdır. Aksi takdirde müdi makbuz senedi üzerine işine gelen bir miktar yazar ve böylece senet münderecatları arasında bir aykırılık husule gelebilir. Bu ihtilâfı önceden

(27) (28) Lyon Caen et Renault sah. 348.

önlemek isteyen kanun vazımız varant hamilinin bu kaydı tasdik etmesini gerekli addetmiştir. Fakat her ne kadar kanun vazımız, bu kayıt varant hamili tarafından imza edilmesi «muktazidir» demisse de, bunun yerine getirilmemiş olmasının senedin veya rehinin ve miktarının müteberiyetine halel getirmeyeceği kanaatindeyim. Varant hamilinin bu ihmali, olsa olsa, ilerde hüsnüniyet sahibi senet hamilleri arasında çıkacak ihtilâfta kendi aleyhine bir netice doğurur ve ihmal ile ızrardan mütevellit bir talep karşısında kalabilir (BK m. 41).

VIII — Varant hamilinin hak ve vecibeleri :

Varant hamili hululü vâdede alacağını asıl borçlu olan müdiden ister. Zira borcu taahhüt eden müdidir. Varant hamilinin makbuz senedini elinde bulundurana müracaat etmesini istemek yerinde olmaz. Makbuz senedi hamili daima değişebildiğinden, son hamilin kim olduğu, varant sahibi tarafından bilinemez. Kendisine müracaat ânında makbuz senedi halen müdiin elinde ise mesele yoktur, borcunu öder. Eğer makbuz senedini devretmişse, borcunu yine öder, fakat varant hamili yerine geçerek senedin hamiline rücu eder.

Alacağı tediye edilmeyen varant hamili poliçe hamili gibi protesto çeker ve protestodan 10 gün sonra rehni ticarî hükümlerine göre malları sattırır (TK 812). Hüsnüniyet sahibi varant hamili mal bedeli üzerinde imtiyazlı bir mevkidedir. Rehin alacağı, mağaza ücreti, mağaza ve satış masrafları ile vergi ve rüsumlardan başka bütün alacaklara tercih edilir.

Varant hamilinin alacağı tamamen aynı mahiyettedir. Mal bedeli alacağını karşılamaya kâfi gelmediği takdirde, asıl borçlunun veya cırantaların şahsî mallarına müracaat edebilir. Alacak hakkı ancak bundan sonra şahsî bir mahiyet alır. Yoksa malları sattırmadan önce aynı zamanda müdi ve cırantaların şahsî mallarına müracaat hakkı yoktur (TK 817).

Eğer mal herhangi bir sebepten telef olmuş veya zarara uğramışsa, mal yerine kaim olan sigorta bedelinden alacağını alır (TK m. 814).

IX — Varant hamilinin rücu hakkı :

Yukarıda söylediğimiz gibi varant hamili, mal bedelinden alacağını istifa edemediği takdirdedir ki müdiye ve cırantala rücu edebilir. Bu rücu hakkını kullanabilmesi için de evvelce bir protesto çekmiş ve malları sattırmış veya buna imkân görülmemiş ise hiç olmazsa sattırma teşebbüsünde bulunmuş olmalıdır. Aksi takdirde

ciirantalara karşı rücu hakkını kaybeder. Fakat asıl borçlu olan müdi ile makbuz senedi hamiline her zaman rücu edebilir. Zira protestonun çekilmemiş olmasının bunlara bir zararı yoktur. Müdi zaten borcu taahhüt eden kimsedir. Onun bu formalitenin ifa edilmiş olmasıyla bir ilgisi yoktur (TK m. 819). Makbuz senedi hamili ise halen mal bedelinin ancak bir kısmını ödemiş ve malı rehinli olarak iktisap etmiştir. Kendisini bu yüzden borçtan kurtarmaya sebep yoktur. Zira hakikatta borcu ödeyecek şahıs kendisidir. Aksi takdirde kendisini bir haksız iktisapta bulundurmuş oluruz.

X — Senet münderecatları arasındaki aykırılıklar :

Nihayet bu senet münderecatları arasında bir aykırılığın mevcudiyeti halini mütalâa edelim. Senet muhteviyatları arasında bir mübayenet varsa vaziyet ne olacaktır?

Bu takdirde mağaza sahibi kendisine ilk arzedilen senede itibar edecektir. Her iki senet aynı zamanda arzedilmişse, varanttaki kaydı tercih etmelidir derler. Zira kanun vazınının asıl gayesi aynı krediyi teshil etmektir. Makbuz senedi hamili de gördüğü zararı ihmalî bulunanlara ve ciirantasına ödetir.

Burada bir de şu hal bahis mevzuu olur: Hüsnüniyet sahibi senet müktesibi ile hüsnüniyet sahibi mal müktesibi arasında aynı mal yüzünden bir ihtilâf çıkarsa vaziyet ne olacaktır? Meselâ mağazaya tevdi edilen mallar mukabilinde emtea senetleri tanzim edilmiş ve senetlerin cirosu suretiyle malların mülkiyeti hüsnüniyet sahibi üçüncü şahıslara geçmiştir. Diğer taraftan faraza mağaza sahibi aynı malları yine hüsnüniyet sahibi bir üçüncü şahsa satmış ve ya bu şahıs herhangi bir suretle bu malları hüsnüniyetle eline geçirmiştir. Bu takdirde vaziyet ne olacaktır? İki hüsnüniyet sahibi müktesip karşı karşıya bulunmaktadır. Bu takdirde kanunumuz fiilî zilyetliği senet dolayısıyla olan zilyetliğe tercih etmiş ve malları fiilî zilyetliğine geçiren şahsı korumuştur (MK 893) (29).

XI — Müruru zaman :

Kanunumuz bu hususta ayrı müruru zaman hükümleri koyma.

(29) Bu hüküm Medeni Kanunumuzun kabul ettiği umumî kaidenin bir tatbikinden ibarettir. Zira mallar, senet hâmilinin rızası hilâfına umumî mağazada bulunmuş değildir. Yani mallar, malikin rızası hilâfına elinden çıkmış değildir. Bu hüküm zikredilmemiş dahî olsa M. K. mad. 901 den aynı netice çıkarılacaktır.

miş ve poliçalar hakkındaki müruru zaman hükümlerinin burada da cari olduğunu kaydetmiştir. (TK mad. 818).

TK mad. 818: «Makbuz senetleri ve varantlar, poliçalar hakkında mevzu müruru zamana tâbidirler. Cirantalara karşı müracaat için müruru zaman mebdei emtea ve zehairin furuhtu günüdür.» Fakat makbuz senedi ve varantta kabul eden diye bir şahıs bulunmadığından, TK mad. 597 deki üç senelik müruru zamana imkân kalmamaktadır.

Vedia verenle umumî mağaza arasındaki alacakların müruru zamanı umumî hükümlere yani 10 senelik müddete tâbidir (BK. mad. 125).

Diğer müruru zamanlar ise ikiye ayrılmaktadır. Varant hamilinin rücu hakları bir senelik müruru zamana, rehin bedelini ödeyen cirantanın diğer cirantalara ve asıl dayine olan rücu hakları ise ancak altı aylık müruru zamana tabidir (TK mad. 597, f. 2) (30).

Cirantalara müracaat edebilmek için mevdu malların satılmasına tevessül etmek ve satış bedelinden alacağını tahsil edememiş bulunmak lâzımdır. Müruru zamanın mebdei malların satışı günüdür. Bu hüküm tabiidir. Bir alacak kabili dâva olmadan müruru zamana uğrayamaz. Zira rücu hakkı ancak mal bedelinden alacağın temin edilememesi halinde doğar (TK mad. 817).

XII — Senetlerin ziyası :

Makbuz senedi veya varant zayi olmuşsa vaziyet ne olacak? TK mad. 820 buna cevap vermektedir. Makbuz senedi veya varantı zayi eden hamil o mahalde ticarî dâvalara bakmakla mükellef olan mahkemeye müracaat eder. Kendisinin hamil olduğunu ve senedi zayi ettiğini her türlü delillerle isbat ettikten ve yeter bir kefalet verdikten sonra mahkeme keyfiyetin mahalli gazetelerle ilânına ve itiraz için tayin olunacak bir müddetin itirazsız geçmesinden sonra ikinci bir nüshanın verilmesine karar verir.

Mağaza sahibi veya borçlu, varsa senedin sonraki hamili bu karara itiraz edebilir. İtiraz yerinde bulunursa ikinci nüshanın tanzimine müsaade edilmez.

Zayi olan varantın müddeti hulûl etmişse, hamilin talebi üzerine mahkeme aynı veçhile borcun yerine getirilmesine karar vere-

(30) Burada asıl dâyin, poliçalardaki keşideci yerine geçmektedir. Kanunumuzun bu hususta bir ayırma yapmaması asıl borçluya müracaat hakkının çok kısa bir müruru zamana tâbi tutulmasına sebep olmaktadır.

bilir. Borç ya tediye edilir, yahut ta mallar satılarak ödenir. Kanun, varantın ziyayı halinde borcun yerine getirilmesinden bahsettiği halde, makbuz senedinin ziyayı üzerine malların tesliminden bahsetmemektedir. Makbuz senedini zayı eden hamil senedin ikinci nüshasını istemez de, malların kendisine teslimini isterse, emteanın tevdiine karar verilmelidir. Zira senedin ikinci bir nüshasını almakla, malları almak arasında bir fark yoktur.

Kanunda, mahkeme tarafından ikinci nüshanın tanzimine müteallik verilecek izine itiraz edilebileceği hususunda bir sarahat olmadığı halde, itiraz hakkını kabul ettik. Aksi takdirde senedin ziyasının ilânının ve bir müddet tayininin hikmeti vücudu kalmazdı. Varant bedelinin tediyesi için ise itiraz hakkı tasrih edilmiştir. Medyun ve mağaza, tediye veya malların teslimi kararına itiraz edebilir. Yapılacak herhangi bir itiraz üzerine mahkeme derhal bir hüküm verir. Bu hükmün temyizi kabildir. Zira maddenin son fıkrası, ilâmın kesbi kat'iyet etmesinden bahsetmekle hükmün kat'i olmadığını göstermektedir. Kanun «hüküm dâyinin lehine ise muvakkaten icra olunur» demektedir. Bizim usul ve icraya müteallik kanunlarımızda muvakkat icra müessesesi diye hususî bir müessese yoktur. Ancak kat'ileşmemiş bir hükmün icrası zaten kendiliğinden muvakkattir. Mücerret hükmün temyizi icrayı durdurmaz. Bunun için temyizden tehiri icra kararı getirmek lâzımdır. Hüküm, henüz kat'ileşmeden icra edilmişse, temyizden bozma kararı üzerine icranın iadesi istenir ve evvelce yapılan icra muvakkat mahiyette kalmış olur. Binaenaleyh bu hüküm umumî kaidelerimize bir istisna teşkil etmez. Dayinin aleyhine olan ilâmın icrasına ise imkân yoktur. Zira vaziyet hüküm neticesinde değişmiş değildir. Mal mağaza sahibinin elinde olmakta devam ediyor. Maddenin son cümlesi ise «Fakat ilâm kesbi kat'iyet edinceye kadar merhunun satışından mütehassıl meblağın, mahkeme, kendi veznesine teslimini ayrıca tahtı karara alabilir» demektedir. Hukuk usulü muhakemeleri kanununa göre ihtiyatî tedbirler umumiyetle bir tarafın isteği üzerine alınır. Kanun burada sonradan çıkacak hak sahiplerinin de menfaatlerini himaye mecburiyetinde olduğundan ihtiyatî tedbir kararını resen de alabilir zannındayız.

KISALTMALAR ve BİBLİYOGRAFYA

- A. ADLER: Handwörterbuch der Staatswissenschaften cilt 6 Lagergeschäft, Jena 1925 (A. Adler).
 BGB: Alman Medenî Kanunu.

BK: Türk Borçlar Kanunu.

DOĞUKAN: Umumî mağazalar, Suphi Rıza Doğukan (İktisadî Yürüyüş, sayı 81-85; Ticaret ve Sanayi Odaları fevkalâde sayısı).

FREDERICQ: Principes de droit commercial Belge, 1928 Gand, Louis Fredericq.

J. v. GIERKE: Handelsrecht und Schiffartsrecht, Julius v. Gierke, Berlin 1933.

GUHL: Das schweizerische Obligationenrecht, Theo Guhl.

HEILFRON: Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, II. Recht der Schuldverhältnisse, Dr. Ed. Heilfron, Berlin.

HİRŞ: Ticaret Hukuku Dersleri cilt 3, sah. 106-113, Prof. Hırş.

HGB: Alman Ticaret Kanunu.

LAMBERTI: Der Orderlagerschein, 1936, Heinz Lamberti.

LYON-CAEN et RENAULT: Traité de droit commercial, 5 e édition, cilt 3; Paris; 1923, Ch. Lyon-Caen et L. Renault.

MK: Türk Kanunu Medenisi.

MÜLLER-ERZBACH: Deutsches Handelsrecht,

OSER: Kommentar zum schweizerischem Zivilgesetzbuch, cilt V, Obligationenrecht; Zürich 1938, Hugo Oser - Wilhelm Schönenberger.

PORT. TK: Code de commerce Portugais de 1818, traduit et annoté par E. Lehr, Paris.

SCHLEGELBERGER: Rechtsvergleichendes Handwörterbuch für das Zivil- und Handelsrecht des In- und Auslandes, herausgegeben v. Dr. Franz Schlegelberger. Berlin 1936, cilt 5.

STAUB: Staubs Kommentar zum Handelsgesetzbuch, bearbeitet von H. Könige, J. Stranz, A. Pinner; Bondi. 1926 Berlin.

TK: Türk Ticaret Kanunu.

TUOR: Das schweizerische Zivilgesetzbuch, Dr. P. Tuor, Zürich 1934.

VIVANTE: Traité de droit commercial, Cesare Vivante, traduit sur la troisième édition, cilt. IV. sayfa 84 ve sonrakiler.

İMRE: Usulsüz vedia akdi, Zahit İmre (İst. Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası cilt X, sayı 1-2).